«Утверждаю»

МКОУ «Ленинаульская средняя общеобразовательная школа №1

имени Героя Советского Союза Ханпаши Нурадилова»

Урок – диспут на тему : «Черный день чеченцев»

Составитель: учитель родного языка и литературы Саипова Ш.И.

Урокан чулацам: *23 февраль 1944 шо дицлур доцу де.*

Iалашо:

1. *Вайн халкъана тIебеъна хила бала бовзийтар, цуьнан халонаш йийцар.*
2. *Шен халкъан сийдар, лерар, гIиллакх, оьздангалла йовзийтар.*

ГIирсаш: *Суьрташ, книгаш.*

23 февралехь 1944 шарахь вайн къоман тӀедеана сов дукха Ӏаьржа де. Вайнах а, ингушаш а лаьхкина, хата ца хоттуш, дӀабигина шен дукхабезачу шен вар хӀе дай бехинчу, мерзачу махкара. Уьш дӀабигина мелиера Средни Азега а, Казахстане а. Массо эвлашкахь салдаташ хелни. Нах Ӏехаш хелни, и салдаташ яс да бени бохуш. 1943-1944 шарахь шен махкара лехкина бигина хилла корейцаш, поволжски немцаш, балкарцаш, карачаевуаш халмыкаш, крымски татараш, вайнах, ингушаш, грекаш, турки-азербайджанцаш, кхин дӀа а. ХӀун бахьанаш хилли те шита нах хӀеллакбарна? И хаттар леш дон массийтта шераш ду, амма хӀун бахьа ду аьлла, оцу хаттарна кӀорга жоп дала хууш укъа а вац. Дуьйцуш хила, лаьхкина шийлачу махкахь мел дахийтина адам, гитиера, немцийн агӀора а баьлла, царца барт а лелош, оьрсийн дуьхьал лелаш хила аьлла.

Амма и бакъ дац. Чечнера а, Ингушетера а нах немецски фашисташца ухьа барт болуш хила бохург, и дуьйцилла, хахойла а мегар дац. ХӀунда аьлча, вайн махк схьабаьккхина бацара немцаша, ткъа сийлахь кӀентий бара фронташкахь майра летташ, мостагӀий охьабегаш хиллера Герой Советского Союза, массийта бӀа стагана елира орденаш а, медалаш а.

Нах герзашца духьарло еш ца хила. Нах лехкина дӀабигинарг хила Лаврентий Павлович, ткъа цунна гӀо деш кхин нах а. Царна елла хила орденаш Суворован, Кутузован. Дукх дика гӀулкх санна лерина хила правительствас и нах хӀелбар. Нах дӀабигина дукха, массийтта эзар вагон йизина хила. ХӀунда баьхна хилли те нах шеен махкара? ЦӀехьана гитлеровскин Германии Советски Союзе тӀе кхитира, хьалхарчу этапехь, советски войскаш кӀеихча, Иосифа Виссарионовича Сталина ойланаш харуелира, цунна авторитет охьалхара. Ша шина дукхавезарца Сталина и поратенеш лава леш ца хиллера. Сталино аьлла хила: «ТӀам хиллахь а, хег бу и мостагӀан латта тӀехь». И ша бохург, шен ойланаш кхочуш ца хилча, цо дагадайттина хӀара: ламаншкахь кавказски тӀемалойх пхеагӀа колона.

«Пхеагӏа колонна» а хила вайн дуьхьал тӏам беш ю. И колонна тӏелетта вайна вай угаре ошучу хенахь. Ткъа хьалхарчу отапехь тӏом болбелч хенахь вайн советски войскаш кӏелйисарна бахьа хӏун ду аьлча и ду и «пхеалгӏа колонна» вай дуьхьал тӏом беш хилар. И пхеагӏа колонна хӏелк ян еза. И бутт нахе а баьттина, вай хӏелк дан деза и къомам. Нах реза хин Сталине Берлийс болийра къаман дуьхьал тӏом. Сталина авторитет аййла йолаелира. Вагони хьалхахь летин хелни сурташ тӏехь ирша сурташ а дихкина, нах грабительш насильшикаш корташаха дохургаш бу алийта кхечу махкара къовне бутш а боттуш, хаийта, оцу вагони чохь богӏу нах дукха ванн нах бу алийта, уьш ца безийта. Дукха берш вайнах, ингушаш. Северни Казахстане а, Киргизе а кхачийна охьабоссина хила. Вайнах ма беане хенахь оцу нехан латта тӏе, царна ца безаш хила уьш. Казахаш, киргизаш шаьш хила, тӏом тӏебеача аьтту боцуш. Массохь хилни мацо. Вайнах кхин а во хила, лам ца таум.

тӏедеана къовм вон ду, уьш шай нах боьхкина беана бу бохуш, вон дийцина хилла оьргаша. Ингушаш, вайнах высылать бале 400 эзар бисина бара, новкъахь дӏагӏош нах леш хилни. Дуккха декъий дисина боху лаьттан тӏехь шаьш мА-дарра.

Вайнехан культура, исскуство охьаяхана. Комаш лаьхкина дигина, бухахь болу киргизаш казахаш, кхин долу къоманаш мерза ӏеш хила. Царна хина уьш: ингушаш, вайнахаш, балгарцаш карачаевцаш – дукха дика нах хили; оьзда, гӏиллакх долуш, болх беш, къинхьегаман къовма ду. Вайнах а, ингушаш а аренашкахь болх бан буьйлира.

Сталин велн чул тӏехьа адамашна бакъо елира арме баха а, лекхарчу заведенешкахь деша а. Адамашна паргӏто елира. Массийта шерашкахь ӏира вайнах а, ингушаш а киргушийн, казахин махкахь.